

Stephen Fry

MÝTY

Prerozprávane grécke mýty

TATRAN

STEPHEN FRY

MÝTY

TATRAN

Z anglického originálu Stephen Fry:
MYTHOS, A RETELLING OF THE MYTHS OF ANCIENT GREECE,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Michael Joseph, a part of the Penguin Random House,
Londýn 2017,

preložila Jana Pernišová.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2020 ako 5260. publikácia.

Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval AldoDesign, Bratislava

Zodpovedná redaktorka Katarína Jusková

Jazykové redaktorky Adriana Oravcová, Marta Bábiková

Technická redaktorka Eva Zdražilová

Sadzba RS servis, Bratislava

Vytlačila Těšínská Tiskárna, a.s., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

Preklad diela finančne podporil Literárny fond.

All rights reserved.

Copyright © Stephen Fry 2017

Translation © Jana Pernišová 2020

Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2020

ISBN 978-80-222-1141-3

ΓΙΑ ΤΟΝ ΈΛΛΙΟΤΤ ΜΕ ΑΓΑΠΗ

PREDSLOV

V detstve sa mi šťastnou náhodou dostala do rúk knižka *Príbehy zo starovekého Grécka* a bola to pre mňa láska na prvý pohľad. Hoci mám rád aj mýty a legendy iných kultúr i národov, grécke báje ma nadchli najväčšmi. Ich dynamický, zábavný, vášnivý, špecifický, mimoriadne detailný a uveriteľný svet ma jednoducho očaril. Dúfam, že rovnako zaujmú aj vás. Možno už poznáte niektoré príbehy opísané v tomto diele, no chcel by som privítať predovšetkým čitateľov, ktorí sa dosiaľ s gréckou mytológiou nestretli. Nemusíte sa v nej vyznať – táto knižka sa začína prázdny vesmírom. Rozhodne nepotrebujete „klasické vzdelanie“, nemusíte vedieť, čo je nektár, kto sú nymfy, satyrovia, kentauri, Moiry alebo Fúrie. Na gréckej mytológii nie je nič vedecké či intelektuálne, naopak, je prudko návyková, zábavná, prístupná a neuveriteľne ľudská.

Odkiaľ vlastne pochádzajú staroveké grécke mýty? Mohli by sme si v zložitom gobelíne ľudských dejín vybrať grécku nitku a nasledovať ju až na začiatok, ale keby sme sa zamerali na jednu konkrétnu civilizáciu, dalo by sa povedať, že trúfalo prehliadame skutočný zdroj univerzálnych mýtov. Už prví ľudia na svete sa zamýšľali nad tým, aká moc poháňa sopky, búrky, prílivové vlny a zemetrasenia. Oslavovali a uctievali striedanie ročných období, pohyby nebeských telies na nočnej oblohe aj každodenný zázrak svitania a pýtali sa, ako sa to všetko začalo. Kolektívne nevedomie mnohých civilizácií obsahuje príbehy o nahnevaných bohoch, zomierajúcich a obnovujúcich sa bohoch, bohyniach plodnosti, božstvách, démonoch a duchoch ohňa, zeme i vody.

Gréci, pravdaže, nie sú jediný národ, čo sa pokúsil utkať zo zmätaných nitiek bytia tapisériu legiend a folklóru. Z archeologického a pa-

leoantropologického hľadiska sú grécki bohovia potomkami nebeských otcov, mesačných bohýň a démonov „úrodného polmesiaca“ Mezopotámie, čiže dnešného Iraku, Sýrie a Turecka. Babylončania, Sumeri, Akkádčania a iné tamojšie civilizácie, ktoré prekvitali dávno pred Grékmi, mali vlastné ľudové mýty o stvorení sveta. Pôvod týchto príbehov, ako aj jazykov spomínaných národov možno vystopovať do Indie a praveku, ba až do Afriky k samému zrodu ľudstva.

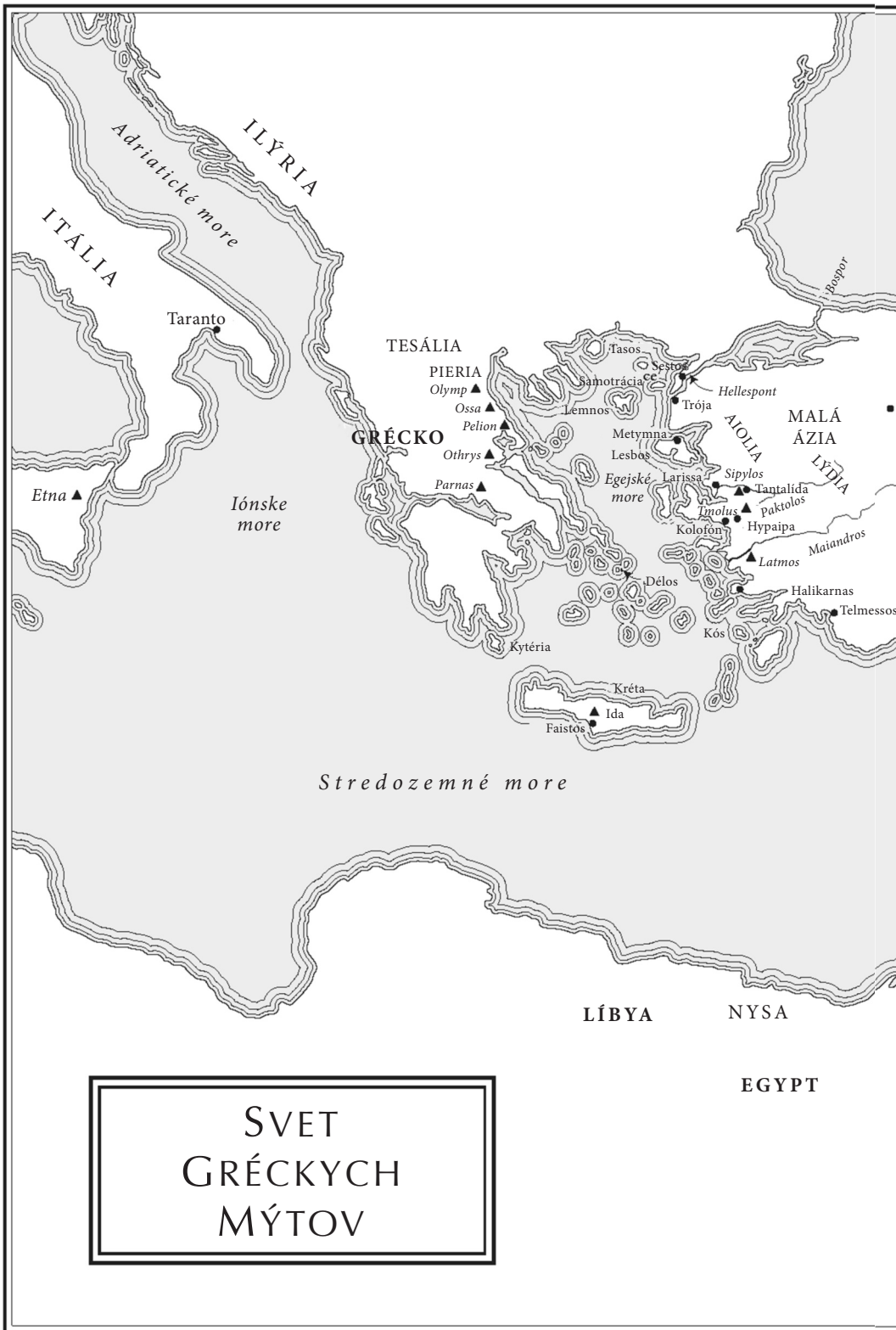
Keď však chceme rozpovedať príbeh, musíme niekde odstrihnúť niť a vytvoriť začiatkový bod. Pri gréckej mytológii je to pomerne ľahké, lebo si zachovala podrobnosti, pestrosť, sviežosť a kolorit, ktoré ostatným mytológiám chýbajú. Zaznamenali ju pre nás prví básnici a odovzdáva sa v neprerušenom slede od počiatkov písomnej tvorby až dodnes. Hoci sa grécke mýty v mnohom podobajú na čínske, iracké, indické, mayské, africké, ruské, severoamerické, hebrejské a nórske, jediné sú „výtvorom veľkých básnikov“, ako vraví spisovateľka a mytológička Edith Hamiltonová. Gréci boli prvý národ, ktorý vytvoril súvislé príbehy, dokonca literatúru o svojich bohoch, netvoroch a hrdinoch.

Grécka mytológia sleduje vzostup ľudstva a náš zápas o oslobodenie od božej intervencie – ich tyranie, zasahovania a celkovej nadvlády nad ľudským životom a civilizáciou. Gréci sa pred bohmi neplazili. Dobre poznali ich márnivú túžbu vyvolávať bázeň a úctu, ale verili, že sú im rovní. Ich báje zohľadňovali fakt, že tento mäťúci, krutý, zázračný, nestály, nádherný, šialený a nespravodlivý svet mohol stvoriť iba niekto krutý, zázračný, nestály, nádherný, šialený a nespravodlivý. Gréci si stvorili bohov na svoj obraz – bojovných aj tvorivých, múdrych aj neľútostných, milujúcich aj žiarlivých, nežných aj surových, súcitných aj pomstychtivých.

Mýty sa síce začínajú na začiatku, ale nekončia sa na konci. Keby som mal opísať všetkých gréckych hrdinov vrátane Oidipa, Persea, Tesea, Iasona a Herakla, nehovoriac o trójskej vojne, túto knihu by neudvihol ani Titan. Mojm cieľom bolo vyrozprávať grécke báje, nie vysvetľovať ich či hľadať v nich skryté ľudské pravdy a psychologické prieniky. Sú totiž dostatočne znepokojivé, prekvapivé, romantické, komické, tragické, násilné a očarujúce na to, aby sme ich vnímali ako

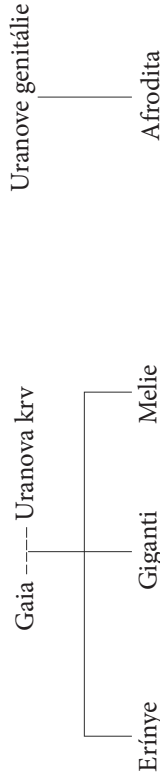
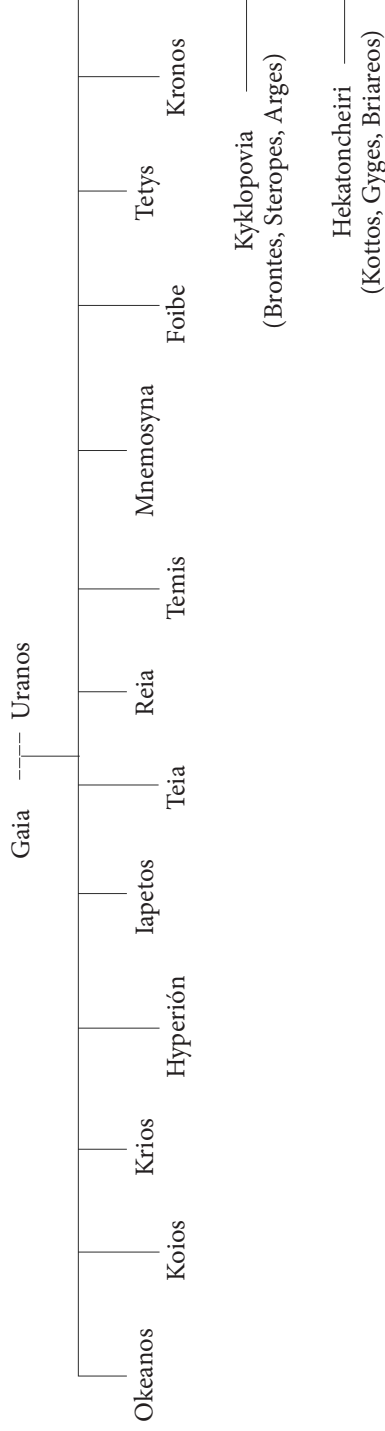
príbehy. A ak sa pri čítaní ponoríte do úvah, ako mohli Gréci vytvoriť taký pestrý a prepracovaný svet i postavy, alebo sa začnete zamýšľať nad hlbokými pravdami zosobnenými v jednotlivých mýtoch... nuž, prečo nie? Pokojne si to užite.

Grécke báje treba totiž hlavne vychutnať.

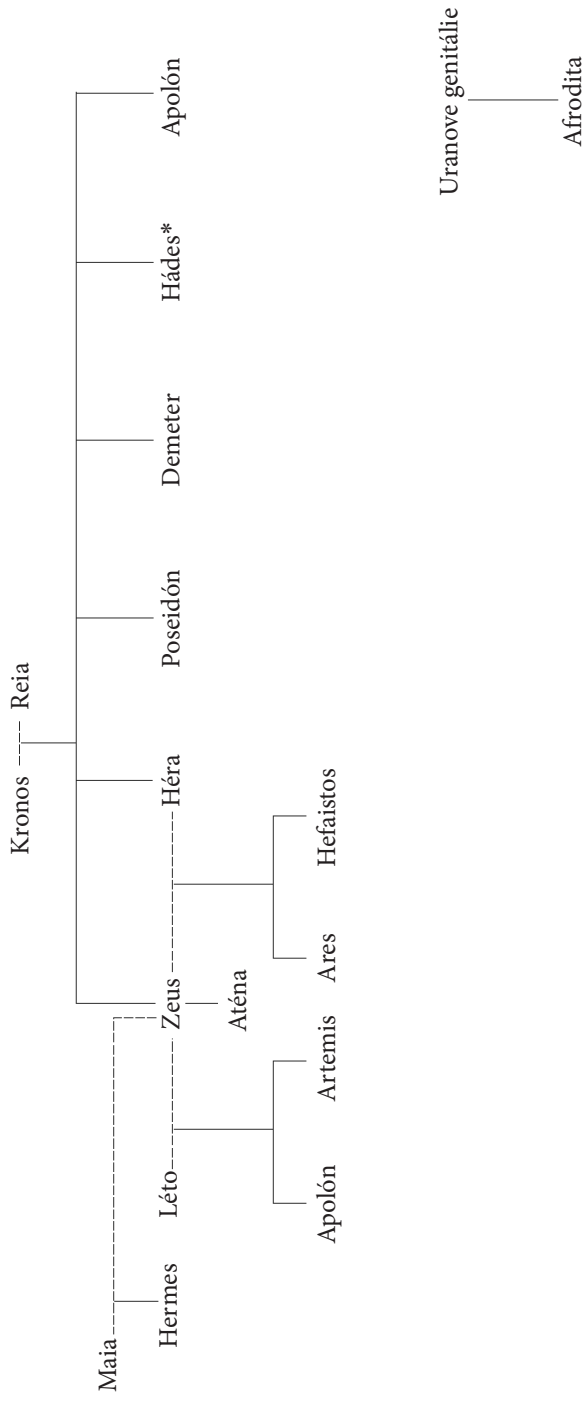

DRUHÉ POKOLENIE

OLYMPIA

* Hádés v podstate nepatrí medzi olympanov, lebo trávil všetok čas v podsvetí.

ZAČIATOK

PRVÁ ČASŤ

Z CHAOSU

Pôvod vesmíru sa dnes vysvetľuje Veľkým treskom – udalosťou, pri ktorej údajne v okamihu vznikla všetka hmota, čo tvorí celý svet i každého z nás.

Starovekí Gréci mali o vzniku sveta inú predstavu. Podľa nich sa nezrodil z tresku, ale z CHAOSU.

Kto alebo čo bol Chaos? Bol to boh, nebeská bytosť či istý druh ničoty? Alebo to bol príšerný neporiadok, ako ho poznáme dnes – asi ako v izbe pubertiaka, ibaže niekoľkonásobne horší?

Predstavte si ho ako veľkolepé vesmírne zívnutie (podobné zívajúcej priepasti alebo prázdnote).

Netuším, či Chaos stvoril život a hmotu z ničoho. Možno ich vyzíval, vysníval alebo vyčaroval. Nebol som pri tom, a vy takisto nie. No, v istom zmysle sme tam boli prítomní – nachádzala sa tam totiž hmota, z ktorej sme stvorení. Stačí povedať, že podľa Grékov to bol práve Chaos, kto s ťažkým srdcom (pokrčením mohutných pliec, čkaním, vracaním či kašľom) začal dlhý reťazec stvorenia, ktorý dal vzniknúť pelikánom i penicilínu, muchotrávkam a muchám, moru, koníkom i morským koníkom, ľuďom, tulipánom a vraždám, láske, zmätku, smrti, šialenstvu i keksom.

Nech už to bolo akokoľvek, dnešní vedci svorne tvrdia, že jedného dňa sa všetko vráti k Chaosu. Tento nevyhnutný osud nazývajú entropiou – súčasťou veľkého cyklu, ktorý sa začína i končí Chaosom. Vaše nohavice boli kedysi len neusporiadaná zmes atómov. Tie sa nevedno ako spojili a vytvorili hmotu, z ktorej sa za miliardy rokov vyvinul bavlník a z jeho plodov ktosi utkal nádhernú látku, čo zahaluje vaše pôvabné nohy. Pravdaže, časom sa nohavíc zbavíte – nemusíte hneď teraz – a nakoniec zhoria alebo zhnijú na skládke odpadu. Tak či onak sa ich atómy jedného dňa vyslobodia a znovu sa stanú súčasťou zemskej

atmosféry. A keď slnko vybuchne a pohltí celý svet vrátane častíc, čo tvorili vaše nohavice, jednotlivé atómy sa vrátia do chladného Chaosu. Samozrejme, rovnaký osud čaká nás všetkých, nielen naše nohavice.

Takže Chaos, ktorý stál pri zrode vesmíru, bude stáť aj pri jeho konci.

Možno sa teraz pýtate: „Ale čo sa vlastne dialo pred Chaosom a Veľkým treskom? Nieкто tam predsa musel byť, alebo aspoň niečo.“

Odpoveď znie nie. Treba si uvedomiť, že neexistuje žiadne „predtým“, lebo ešte nejstvoval čas. Dejiny sa nezačali stlačením gombíka, nik nezakričal: „Teraz!“ Keďže zatiaľ nik nestvoril čas, slová ako „predtým, počas, keď, potom, po obede“ či „minulú stredu“ nič neznamenali. Nejde nám to do hlavy, ale je to tak.

Pojem *kozmos* pochádza z gréčtiny a označuje „všetko, čo existuje“, iným slovom celý vesmír. Momentálne (hoci slovo „momentálne“ je viazané na čas a zatiaľ teda nedáva zmysel – podobne ako „zatiaľ“) tvorí kozmos len a len Chaos, pretože nič iné neexistuje. Hudobníci sa pripravujú a ladia si nástroje...

Nepotrvá dlho a všetko naberie rýchly spád.

PRVÉ POKOLENIE

Z beztvareho Chaosu povstali dve stvorenia – EREBOS a NYX, temnota a noc. Ihneď sa spáril a z ich spojenia vzišli dve žiarivé deti – HEMERA, čiže deň, a AITER, svetlo.

V tej istej chvíli (kým neexistoval čas, všetko sa dialo simultánne) z Chaosu sa zrodili ďalšie dve bytosti – GAIA, čiže zem, a hlboká podzemná priepasť nazývaná TARTAROS.

Viem si predstaviť, čo vám behá po rozume. Spomínané stvorenia – Deň, Noc, Svetlo i Hlbina – pôsobia celkom milo. Zatiaľ to však neboli bohovia a bohyne, nemali vlastnú osobnosť. Možno vám tiež napadlo, že ešte nejestvovali príbehy ani historky – bez času totiž nie je možné začať a rozvíjať dej.

Máte pravdu. Z Chaosu vznikli len prvotné živelné princípy bez akéhokoľvek koloritu, charakteru či záujmu. Boli to prapôvodné božstvá, prvá generácia nebeských stvorení, z ktorých neskôr povstali všetci grécki bohovia, hrdinovia, ba i príšery. Skrývali sa v pozadí, dumali... a čakali.

Tichá prázdnota nášho sveta sa zaplnila, keď Gaia porodila dvoch synov.¹ Prvý bol PONTOS, čiže more, a druhý URANOS, teda obloha. Nazývajú ho aj Uranus, čo v anglicky hovoriacom osadenstve vyvoláva veľké pobavenie vďaka podobnosti s istou nemenovanou časťou ľudského tela. Aj Hemera s Aiterom splodili potomka – TALASSU, ženský náprotivok morského boha Ponta.

Uranos spočiatku naozaj tvoril nebesia. Prapôvodné božstvá totiž zosobňovali veci, ktorým vládli.² Dalo by sa povedať, že Gaia skutočne

---

¹ Tento druh panenského počatia nazývaný *partenogenéza* sa v prírode vyskytuje dodnes. Pre vošky, niektoré jašterice i žraloky je to dosť častý spôsob rozmnožovania. Kombinácia dvoch genómov však vytvára viac variácií, čo jasne vidíme aj na gréckych bohoch. Tí najzaujímavejší majú vždy dvoch rodičov, nielen jedného.

² *Ouranos* v gréčtine dodnes znamená „obloha“.